

מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים

המעצב האסטרטגי הבא: מיקוד ב'כוח העמידה'

מאת אל"מ (מיל') שי שבתאי

מבט מבס"א מס' 2,347, 3 ביוני 2025

תקציר: מאז אוקטובר 2023 המעצב האסטרטגי העיקרי של מדינת ישראל היה מערכה מול מכלול אויבים באזור, מערכה שעומדת בפני סיום. בחודשים הקרובים תוכרענה הסוגיות הביטחוניות הפתוחות של עזה ואיראן. המעצב האסטרטגי הבא צריך להיות החזרת המיקוד הלאומי מכוח המחץ לכוח העמידה, כפי שעשה דוד בן גוריון לאחר מלחמת העצמאות, ובניית העוצמות הלאומיות הבאות לקראת אתגרי העתיד. הרשות המבצעת צריכה להתמקד בטיפול בחמישה 'פרויקטים לאומיים': רשת תחבורה ציבורית ורשת מחשוב לאומית, תשתיות מחשוב מתקדם, מענה בריאות ורווחה לגידול האוכלוסייה ומענה ביטחוני רלבנטי וחזק לאורך זמן. לצד זאת נכון להגדיר גם חמישה 'אתגרים לאומיים', שיטופלו בהובלת הרשות המחוקקת - הכנסת.

מאז אוקטובר 2023 המעצב האסטרטגי העיקרי של מדינת ישראל היה מערכה מול מכלול של אויבים בראשם חמאס בעזה, חזבאללה בלבנון ואיראן. המערכה מתקרבת לסיומה. בחודשים הקרובים יוכרעו האתגרים הפתוחים מול עזה - אם בהפעלת כוח, אם בהסכם ואם בשילוב ביניהם - בסוגיית החטופים, הסדרת פירוזה מנשק והרחקת החמאס משליטה בה - והסוגיות העיקריות מול איראן בדגש על פרויקט הגרעין וסוגיית הטילים והמעופפים האחרים.

האתגרים האחרים עוברים תהליכי שינוי מתמשכים (לרוב חיוביים מבחינת ישראל): בלבנון מתעצב סדר חדש המושפע מהיחלשות חזבאללה; בסוריה לאחר מלחמת אזרחים ארוכה, נבנה סדר חדש - לא נטול סיכונים - אך ללא נוכחות איראן ושלוחיה; ביהודה ושומרון מתכנסת המערכת ליום שאחרי אבו מאזן; וממשל טראמפ דוחף לקידום ולהרחבת הסכמי אברהם ולשילובה של ישראל באזור.

במצב זה - וגם אם המבצע הצבאי בעזה יימשך עוד מספר חודשים, או יתבצע סבב ישראלי או ישראלי-אמריקני מול איראן לפגיעה ביכולותיה - ברי שבתוך חצי שנה עד שנה לכל היותר, תצא ישראל מסבבי הלחימה העצימים למציאות של הפעלת כוח מתמשכת.

כעת נכון לחזור ליסודות אסטרטגיית הביטחון הלאומי של דוד בן-גוריון, ולהחזיר את המיקוד הלאומי מכוח המחץ לכוח העמידה, כפי שעשה לאחר מלחמת העצמאות. אחת המוסכמות הבסיסיות של האסטרטגיה שהגה בן-גוריון, היא שישראל צריכה לחתור לתקופות ארוכות של בניין היכולות הלאומיות הנכללות בכוח העמידה, ולצמצם ככל הניתן את הזמן של הפיכתו לכוח מחץ והפעלתו בהתאם לתורת הביטחון הלאומי להכרעת האויבים.

הגיוס וההפעלה המתמשכים של כוח המחץ מאז אוקטובר 2023 עם הניצחון המובהק שהושג וישראל בחודשים הקרובים, נותנים משנה תוקף לעיקרון זה. בשונה מימי בן-גוריון, נוכחותו של כוח המחץ שיוותר, תישמר בצורת שירות סדיר שיוגדל ובגיוס מילואים מופחת אך קבוע, אשר יאפשרו להמשיך לקיים את מאמצי הביטחון המתמשכים הנדרשים מול הזירות השונות.

בהסתכלות על העוצמות הלאומיות המגולמות בכוח העמידה נדרשת האצה ניכרת של מאמצים לאומיים שמטרתם להציב את ישראל על מסלול של התחזקות מחדש: ביטחונית, כלכלית וחברתית לקראת אתגרי העתיד. בהתייחסות זו לא אגע בהיבטים המדיניים האזוריים והבינלאומיים, אף שגם בהם יש לקדם עשייה נרחבת. אחד מהם למשל הוא הצורך החיוני לבנות תוכנית לאומית בהובלת משרד החוץ למיתוג מחדש של ישראל בעולם, שתיסמך, בין היתר, על הצלחת הפרויקטים הלאומיים להלן.

ספר עיקרי תוכניות העבודה של ממשלת ישראל לשנת 2025 מגלם בתוכו מאמצים ראויים לציון להאצת פיתוח העוצמות הלאומיות. התכנון הממשלתי לטווחי הזמן השונים קיים. האתגר העיקרי הוא הצורך לבצע קפיצת מדרגה מהותית בהסדרה, בתכלול ובמימוש של רכיבי ליבה בעוצמה הלאומית הבאה. לצורך כך חשוב למקד את הביצוע לנושאי ליבה, לאגד את התוכניות הקיימות ולהשלימן, להקצות קשב מנהלים (וועדות שרים, צוותי מנכ"לים), לשחרר חסמי ביצוע, ולהתקדם בעוצמה ובמהירות בביצוע מול יעדים ברורים של תכנון.

נכון יהיה להגדיר מספר מצומצם של מאמצים לאומיים, שאת יישומם תוביל הרשות המבצעת. מבלי להתעלם ממאמצים חשובים נוספים נכון להתמקד בכאלו, שמהווים קטר צמיחה ברור ציבורי ועסקי גם לסוגיות אחרות - חלקן כבר בתהליכי טיפול כמו סוגיית הדיור - ומודל עשייה שיעצים גם את העשייה האחרת שלא נכללת בהם.

חמשת הפרויקטים הלאומיים המרכזיים:

1. **רשת תחבורה ציבורית לאומית:** ישראל נדרשת להאיץ בניית רשת משולבת של פתרונות תחבורתיים שייתנו מענה כולל, רלבנטי וזמין מ'דלת לדלת' לצרכי המגורים, התעסוקה והשירותים של האוכלוסייה. רשת שתכלול פריסה של מספר שדות תעופה בינלאומיים כולל אחד מרכזי נוסף במקביל לנתב"ג; רשת רכבות לנוסעים ולמטען; אוטובוסים (חשמליים); והשלמות בתחום הגישה הימית לישראל. הרשת תחבר בין פריפריה לבין המרכז על מנת להרחיב את החיבור בין פתרונות דיור לתעסוקה. פריסתה תיתן מענה לאוכלוסייה על-פי פתרונות אלו ופחות על בסיס קריטריונים של רמות הכנסה (ולצד זאת, בהיבט העלות, לאפשר את השימוש בה לכל שכבות הציבור). על מנת למצות את התאמת התכנון לצורך חשוב שתביא לידי ביטוי רשויות תחבורה מטרופוליניות. צמצום היקף השימוש בכלי רכב יחייב גם לתת מענה דיפרנציאלי ומכבד לצרכי תחבורה בשבת.

2. **רשת מחשוב לאומית:** ישראל נדרשת להשלים את קפיצת המדרגה בתשתיות התקשורת הפיזיות: הסלולר והסיבים האופטיים, באופן שיאפשר רוחב פס מותאם

בראייה של צרכים עתידיים; ואת הדיגיטציה המלאה (אפליקציות, תשתיות ענן) של שירותים לאומיים ומקומיים ותשתיות תומכות לעסקים.

3. **תשתיות מחשוב מתקדם:** ישראל חייבת להאיץ משמעותית את הקמת תשתיות המחשוב הנדרשות לצרכי הבינה המלאכותית, את קידום המענה הלאומי לאתגר המחשוב הקוואנטי ואת המעטפת התומכת המאפשרת להטמיע את השימוש ביכולות אלו. מימוש התוכניות הלאומיות בתחום ה-AI כיום איטי מדי לאור קצב ההתפתחויות בעולם.

4. **מענה בריאות ורווחה לגידול באוכלוסייה:** הגידול הצפוי מחייב הרחבה ניכרת של קצב והיקף בניית תשתיות המענה. קיימת תוכנית מתאר ארצית אסטרטגית של משרד הבריאות ומנהל התכנון למוסדות הבריאות, ולצד זאת תכנון להרחבת המענה לאתגר האוכלוסייה המזדקנת, אך יש להאיץ את היישום של בניין התשתיות והגדלת כוח האדם הנדרש למענה.

5. **מענה ביטחוני רלבנטי וחזק לאורך זמן:** היכולות הביטחוניות הן רכיב מפתח בכוח העמידה הלאומי, ובתקופה זו הן גם קטר משמעותי של טכנולוגיות וייצוא. במהלך המלחמה מערכת הביטחון קיבלה ותמשיך לקבל בשנים הקרובות משאבים מוגדלים על מנת למצב מענה רובוסטי, שהתגלה כחסר בפתחת המלחמה ובמהלכה. עם זאת, יש לעצור את התופעה ההיסטורית של גלי עלייה וירידה ביכולת המענה של צה"ל, להפיק לקחים ולבנות מענה שייצור צבא ומערכות ביטחון חזקים ורלבנטיים לאורך זמן, תוך הימנעות מהפחתת יתר בהשקעה בתקופות של רגיעה ביטחונית לכאורה. מטרתו של ריכוז מאמץ זה תהיה להבטיח שההשקעה הניכרת מבוצעת לא כריכוז מאמץ אלא כהליכים מתמשכים לאורך עשורים. תהליכים שיחייבו בחינה ובקרה הדוקה על-ידי גורמים בתוך הצבא ומחוץ לו.

לצד חמשת הפרויקטים הלאומיים נכון יהיה לתת מענה ל'אתגרים לאומיים'. את הטיפול בהם נכון שתוביל הרשות המחוקקת - הכנסת - כבסיס לחיזוק מעמדה ומכיוון שהם מצריכים הידברות, הסכמות, חקיקה ובקרה של תהליכי ביצוע.

חמשת 'האתגרים הלאומיים'

1. **איזון מחודש בין שלוש הרשויות:** הגדרת מערכת היחסים בין שלוש הרשויות והחזרת סמכויות ויכולות לידי הרשות המחוקקת - הכנסת. במסגרת זו הרשות המבצעת כשמה צריכה להתמקד בביצוע יעיל של תהליכים, ואחת הדרכים לעשות זאת הוא לצמצם משמעותית את מספר השרים ולהפסיק את ההסתכלות עליה כ'פתרון תעסוקתי' למחוקקים. במסגרת זו יש לאחד משרדים קטנים לתוך 'משרדי העל' ולצידם להגדיר מספר שרים מצומצם, שיהיו פרויקטורים רוחביים (למשל, יובילו את האינטגרציה של 'הפרויקטים הלאומיים'). כל היתר יחזרו לתפקידי מפתח חיוניים ברשות המחוקקת. יש לעצור את התהליך של הפיכת הרשות השופטת - בעיקר בג"צ - לרשות מחוקקת ('מחוקקים בגלימות'), להחזיר את קביעת הנורמות והעקרונות למחוקקים ואת תפקיד השופטים לבחינה של מידת העמידה בחוקים.

2. **שילוב החרדים בכלכלה ובנטל האזרחי:** במבט צופה פני עתיד, הכלכלה הישראלית תתקשה לתפקד אם האוכלוסייה ההולכת וגדלה של החרדים לא תיקח חלק בנטל הביטחוני והכלכלי הלאומי. שינוי יסודי במצב הקיים יחייב הסכמות ומתן מענה לצרכים הייחודיים של אוכלוסייה זו.

3. **ביעור הפשיעה בחברה הערבית:** פשיעה זו היא מחולל כאוס ברמה הלאומית ומקשה על ההתפתחות הנורמלית של החברה הערבית. נעשים מאמצים משמעותיים

להתמודדות, אך נדרשת בקרה הדוקה על אפקטיביות המאמצים והשלמות חקיקה נדרשות.

4. **הורדת יוקר המחיה על-ידי הגדלת התחרותיות:** עלות החיים בישראל היא בעיה לאומית, שמצריכה פתרונות עמוקים. המאמצים הרבים בתחום אינם מטפלים מספיק בבעיה העיקרית: ריכוז העוצמה בענפי מפתח בידי חברות מעטות והעדר תחרותיות. נדרשת קפיצת מדרגה חקיקתית ומעשית בהגדלת התחרותיות ובהפחתת היקף השליטה של חברות אלו בענפים.

5. **שיקום הדרום והצפון:** גם בסוגיה זו נעשים מאמצים ניכרים, אך עומק המחויבות הלאומי לסוגיה והצורך לתת ביטוי ומענה לצרכים ולרצונות של האוכלוסייה כמו גם הסתייעות בתהליך השיקום ליצירת תנופת פיתוח באזורים אלו מחייבים שיח, בקרה עמוקה והשלמות חקיקה נדרשות.

לסיכום, המעצב האסטרטגי הבא של מדינת ישראל - לאחר ייצוב סביבה ביטחונית לפחות ואולי אף מדינית רצויה לישראל בשנה הקרובה - הוא האצה ניכרת של הטיפול ב'כוח העמידה' הלאומי. לצורך כך נכון יהיה כבר עתה להתחיל בתהליך אסטרטגי של הגדרת מספר מצומצם של 'פרויקטים לאומיים' ומענה ל'אתגרים לאומיים', שיהוו את הקטר לחיזוק היכולות הלאומיות בראייה צופת פני עתיד.

אל"מ (מיל') שי שבתאי הוא סגן מנהל מרכז בס"א, מומחה לביטחון לאומי, תכנון אסטרטגי ותקשורת אסטרטגית. אסטרטג בתחום הגנת הסייבר ויועץ לחברות מובילות בישראל.